

НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЈА ЗА ДИГИТАЛИЗАЦИЈУ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА МАКЕДОНИЈЕ¹

Резиме

Почетак је 21. века. Високо развијене земље (ЕУ, САД, Јапан и др.) већ су дубоко ушле у *информатичко друштво* и већ се припремају да уђу у тзв. *друштво знања*.

Република Македонија, сагласно опредељењу за развој информатичког друштва у земљи и обавезама преузетим у том смеру (међународне конвенције, препоруке и стандарди, као и одлука Собрања и Владе Републике Македоније), израдила је *Националну стратегију и Акциони план за развој информатичког друштва (2005. године)*.

Министарство културе Републике Македоније, као свој допринос у реализацији овог опредељења, а на основу праћења процеса дигитализације културног наслеђа у свету, особито оног у Европи, имајући у виду све ове иницијативе, које су као базне одреднице већ прихваћене од земаља Европске уније, ка којој и Република Македонија стреми, препознало је процес дигитализације културног наслеђа као веома значајно стратешко опредељење у оставривању целокупне културне политике и културног развоја земље.

Прихватајући дигитализацију као један од сегмената заштите културног наслеђа и као могућност повећања његове доступности на националном и међународном нивоу, сагласно опредељењима садржаним у Националној стратегији и Акционом плану развоја информатичког друштва, Министарство за културу, као свој допринос у реализацији овог веома значајног циља у домену културе, у току јуна 2009. формирало је радну групу² с циљем да изради и да се брине за реализацију *Националне стратегије за дигитализацију културног наслеђа у Републици Македонији* како би се омогућио стандардизирање и компатабилан прилаз у дигитализацији културног наслеђа у земљи.

Главни и одговорни фактори за реализацију биће Управа за заштиту споменика културе и Регионални центар за дигитализацију културног наслеђа земаља Југоисточне Европе: Албаније, Босне и Херцеговине, Бугарске, Црне Горе, Македоније, Молдавије, Хрватске, Румуњске и Србије.

Увод

Развијени свет се налази дубоко у такозваном *информатичком друштву* и припрема се да пређе у такозвано *друштво знања*.

Република Македонија, сагласно опредељењима за развој *информатичког друштва* и преузетим обавезама у том правцу (међународне конвенције, препоруке и стандарди), одлукама Владе и Скупштине Републике Македоније током 2005. године усвојила је: *Националну стратегију и Акциони план за развој информатичког друштва*.

Министарство културе Републике Македоније као свој допринос у реализацији овог опредељења а на основи праћења процеса дигитализације културног наслеђа у свету, особито оног у Европи, познавајући све ове иницијативе, које су прихваћене од свих земаља ЕУ, ка којој и Република Македонија стреми,

---

¹ *Национална стратегија за дигитализацију културног наслеђа Македоније* је наслов рада који ће у кратким – тежишним формама образложити пројекат и његову почетну фазу реализације. Овај је пројекат заједнички рад Радне групе коју је формирало Министарство културе Македоније.

² Овај текст је преузет од Увода пројекта “Национална стратегија за дигитализацију културног наслеђа Македоније”, који је у процедури усвајања од стране Владе Републике Македоније.

препознано је процес дигитализације културног наслеђа као веома значајно опредељење у остваривању укупне културне политике и културног развоја државе.

Прихватајући дигитализацију као важан сегмент у *процесу заштите културног наслеђа* и као могућност повећања његове доступности на локалном, националном, регионалном и међународном нивоу, у потпуној сагласности с опредељењима садржаним у већ донесеној *Националној стратегији и Акционом плану за развој информатичког друштва*, Министарство културе Македоније, као свој допринос реализацији овог стратешког опредељења у домену културе, током јуна 2009. формирало је Радну групу, у ужем и ширем саставу,³ са задатком да изради и да прати реализацију *Националне стратегије и Програма за дигитализацију културног наслеђа Републике Македоније* с циљем да се обезбеди стандардизирани и компатабилан процес за дигитализацију културног наслеђа државе.

Разлози за израду Националне старетегије за дигитализацију културног наслеђа

Главни разлози за пројектовање Националне стратегије за дигитализацију културног наслеђа државе објашњени су у уводу овог рада.

Према Закону за заштиту културног наслеђа⁴, целокупно наслеђе је сврстано у три врсте, и то: непокретно, покретно и духовно (нематеријално) културно наслеђе.⁵ О њему воде бригу, према Закону за заштиту културног наслеђа, више националних и локалних институција, директно или индиректно, као што су заводи, музеји, библиотеке, архиви, кинотека, разни научни институти.

Да би сви непосредни и посредни учесници на пољу дигитизације културног наслеђа и на пољу његове заштите, као и сви корисници могли комуницирати на билатералној и мултилатералној основи, без икаквих проблема, стратегија предвиђа:

- обезбеђивање стандардизираниог и компатабилног прилаза у процесу дигитализације.

Због тога што је територија државе изложена перманентној опасности од катастрафа⁶ (природних утицаја или од дејства човека), стратегија предвиђа:

³ Радна група формирана од стране Министарства културе Македоније у саставу: Др Лазар Шуманов, председник – секретар ИЦОМОС Македонија – Скопје; Др Смиле Марковски, члан – Природно-математички факултет – Институт за информатику – Скопје; Мр Стана Јанкоска, члан – НУ Народна и универзитетска библиотека Св. Климент Охридски – Скопје; Саша Крстевски, члан – Министарство културе – Управа за заштиту културног наслеђа – Скопје; Горан Патчев, члан – НУ Завод и Музеј – Охрид; Катица Атанасовска, члан – Министарство културе – Скопје; Марија Николовска, члан – Министарство за информатику – Скопје; Дарко Кржовски, члан – НУ Музеј Македоније – Скопје; Вера Корошец, члан Национални конзерваторски центар – Скопје; Горан Стојковски, члан – НУ Архив Македоније – Скопје; Петар Волнаровски, члан – НУ Кинотека Македоније – Скопје; Михаил Чиковски, члан – Музеј града Скопља; др Боне Величковски, члан – НУ Институт за фолклор “Марко Цепенков” – Скопје; др Убавка Гајдова, члан – НУ Институт македонског језика – Скопје.

⁴ Нови Закон је ступио на снагу 1. јануара 2005. године.

⁵ Непокретно културно наслеђе је разврстано као: (1) споменик, (2) споменичка целина и (3) културни предео (члан 12, 13 и 14 Закона, наведеног под 5); Покретно културно наслеђе је разврстано као: (1) археолошки предмети; (2) етнолошки предмети; (3) историјски предмети; (4) технички предмети; (5) архивска грађа; (6) библиотечка добра; (7) кинематографска добра; (8) фототечка добра; (од члана 15 до члана 23 Закона, наведеног под 5); Духовно (нематеријално) културно наслеђе је разврстано као: (1) фолклорна добра; (2) језик; (3) топоними; (члан 24, 25 и 26 Закона, наведеног под 5)

⁶ Читава територија Републике Македоније, према последњим подацима, подложна је земљотресима (с интензитетом од 6 до 9 степени Европске макросеизмичке скале) као једном од многих деструктивних природних фактора.

- трајну заштиту оригиналног објекта/примерака/предмета као и заштиту целокупне документације о њима – аналогну и дигиталну;

Карактеристике и вредности културног наслеђа (непокретно, покретно и духовно) су елемент који представља богатство друштва и који је активан чинилац у побошању услова живота, на свим пољима људске активности а особито на културном. Стратегијом је предвиђено да се подигне степен доступности, на највиши могући ниво, оригиналних објеката/предмета преко контакта с њиховом документацијом у дигиталном облику.

Увођењем процеса дигитализације културног наслеђа, свака установа или организација која директно или индиректно остварује његову заштиту, ствара могућност побошања своје понуде у домену својих сервисних услуга широј и ужој јавности.

Дигитализацијом документације културног наслеђа остварује се могућност њезиног коришћења:

- за презентацију свеукупног културног наслеђа на националном и међународном нивоу;
- у научне сврхе;
- за израду просторних и урбанистичких планова на свим нивоима;
- за едукацију шире и уже друштвене заједнице;
- за очување традиције;
- за подизање јавне свести о важности културног наслеђа и његове заштите;
- за бржи развој друштва на свим пољима и нивоима, а особито на пољу културног и алтернативног туризма.

Циљеви Националне стратегије за дигитализацију културног наслеђа

Циљ је Националне стратегије да предложи оквир за планирање и организовање националних, институционалних и кооперативних пројеката за формирање дигиталних досијеа (ДД) и дигиталних збирки (ДЗ) у институцијама културе у којима је основни предмет рада културно наслеђе.

Националном стратегијом не предвиђају се одговори на сва техничка, стручна и остала питања која ће се појавити у току реализације пројеката за дигитализацију културног наслеђа. Технички аспекти дигитализације биће детаљно обрађени у следећој фази, када ће се приступити израда норми, стандарда и критеријума за дигитализацију културног наслеђа. Национална стратегија за дигитализацију културног наслеђа није замишљена тако да представља свеукупну активност на дигитализацији, већ тако да представља скуп активности којима ће се постићи следећи циљеви:

1. Укључивање *заштите културног наслеђа* у развој информатичког друштва у земљи;
2. Дигитализација културног наслеђа значи допринос бољој и адекватнијој заштити, преко: квалитетне израде, обраде, архивирања, чувања и коришћења постојеће и будуће документације за више намена;
3. Дигитализација ће се реализирати у оквиру програмираних активности, сагласно Програму и Акционом плану – а према *приоритеној листи активности*, сагласно усвојеним нормама и стандардима;
4. Дигиталне збирке (ДЗ) и дигитални досијеи (ДД) документације културног наслеђа биће доступни за коришћење већем броју циљних група и профе-

сионалној и широј домаћој и међународној јавности (на македонском и на једном страном језику) према прописаној процедури;

5. Дигитални досијеи и дигиталне збирке представљаће значајне алатке: за едукацију, за повећање бриге друштва за културно наслеђе, за свеукупно образовање становништва, за свеукупни развитак општине и локалне самоуправе, државе, за побољшање културне и туристичке индустрије, за трајно обезбеђивање свеукупне документације за свако културно добро (непокретно, покретно), што ће омогућити његову парцијалну или целокупну обнову ако се догоди његово трајно или делимично уништавање као последица деловања природних или човекових активности.

6. Архивирање, чување и ажурирање дигиталних досијеа и дигиталних збирки морају бити на највишем могућем нивоу;

7. Перманентна и квалитетна заштита културног наслеђа сада и у будућности.

Законске и друге основе

Креирање националне стратегије базира се на:

- Постојећим законским основама у којима се директно или индиректно културно наслеђу третира и њиме управља;⁷
- Свим постојећим националним стратегијама у вези с културним наслеђем;⁸
- Свим међународним конвенцијама и особито препорукама Европске комисије Савета Европе у вези с третманом културног наслеђа, ратификованим од стране Републике Македоније;⁹

---

⁷ *Закон за заштиту културног наслеђа* (Сл. Весник РМ – бр. 24/2004); *Закон о музејима* (Сл. Весник РМ – бр. 66/2004); *Закон о библиотекама* (Сл. Весник РМ – бр. 66/2004); *Закон о архивској грађи* (Сл. Весник РМ – 36/1990 и 36/1995); *Закон о меморијалним и спомен обележјима* (Сл. Весник РМ – 66/2004); *Закон о очувању филмског фонда Републике Македоније* (Сл. Весник – бр.70/2006); *Закон о аудиовизуелним добрима* (Сл. Весник РМ – 103/2008); *Закон о ауторским и сродним правима* (Сл. Весник РМ – бр. 47/1996; 3/1998; 98/2002; 4/2005; 23/2005); *Закон о употреби македонског језика* (Сл. Весник РМ – бр. 5/1998); *Закон о обавезном примерку* (Сл. Весник – бр. 11/1994); *Закон о проглашавању Старе скопске чаршије за културно наслеђе од особитог значења* (Сл. Весник – бр. 130/2008); *Закон о подацима у електронском облику и електронском потпису од 3. 5. 2001.* (Сл. Весник – бр. 34/2001), с изменама од 30. 1. 2002. и допуном од 4. 8. 2008 и Правилник о испуњавања услова за електронско потписивање и проверу електронског потписа; *Закон о заштити личних података од 9. 2. 2005* (Сл. Весник РМ – бр. 7/2005, с изменама и допуном од 19. 8. 2008; *Закон о слободном приступу информацијама јавног карактера* (Сл. Весник – бр. 13/2006) с изменама и допуном од 13. 08. 2008. Сагласно сазнањима о искуствима земаља региона и Европе, требало би да се донесу и следећи закони: *Закон о заштити докумената с аспекта одржавања, коришћења и заштите дигиталних архивских докумената*; *Закон о мигрирању и копирању дигиталних материјала са садржајем из области културе*;

⁸ Национална стратегија Републике Македоније за развитак информатичког друштва и Акциони план; Стратегијски план Министарства културе за период 2009–2011; Стратегија за дигитализацију специјалних збирки Националне и универзитетске библиотеке Св. Климент Охридски – Скопје, с циљем заштите и обезбеђивања приступа македонском писаном наслеђу;

⁹ У вези с иницијативом е-Европе *Информатичко друштво за све* – Европска комисија и земље чланице које су успоставиле паневропски механизам и оруђе за координацију политика и програма на подручју културних садржина и апликација. Начела Лунда (Lund Principles, 2001 – ftp://ftp.cordis.lu/pub/ist/docs/digicult/lund_principles-en.pdf) и Акциони план Лунда (Lund Action Plan 2001 – ftp://ftp.cordis.lu/pub/ist/docs/digicult/lund_action_plan-en.pdf) дефинирају основне циљеве, који су садржани у четири основне препоруке: 1- развој механизма за унапређење добре праксе с циљем усаглашавања и оптимализације иницијатива на европском нивоу; 2- ширење и развој европских научних и културних садржаја; 3- развитак релевантних критерија за дигитализацију и 4- подстицај на квалитет и трансфер дигиталних садржаја европским грађа-

У Националну стратегију су инкорпорирани начела, политика и искуства на пољу дигитализације културног наслеђа земаља Европске уније, што треба да омогући развитак и повећање капацитета институција за квалитетно аплицирање и реализацију пројеката за дигитализацију културног наслеђа финансираних од стране Европске уније и других међународних организација и фондации.

Улога и одговорност носилаца и институција за реализацију Националне стратегије

У реализацији Националне стратегије за дигитализацију културног наслеђа Републике Македоније учествује велики број институција и организација.

Иницијатор и утемељивач Националне стратегије за дигитализацију културног наслеђа је Министарство за културу Владе Републике Македоније.

Оно разматра и утврђује:

- оправданост њезиног доношења и реализацију;
- изводљивост предложених програмираних активности;
- успостављање организационе инфраструктуре, у оквиру својих надлежности (институције и радна тела), за њезину реализацију;
- одобрава и контролише годишње краткорочне, средњорочне у дугорочне планове и програме за дигитализацију културног наслеђа.

Носиоци реализације Националне стратегије

Као главни и основни носиоци реализације Националне стратегије за дигитализацију културног наслеђа предвиђени су: Министарство културе Владе Републике Македоније, Управа за заштиту културног наслеђа као део Министарства културе и Регионални центар за дигитализацију културног наслеђа, као део Управе.

Следеће институције и организације, с већим или мањим ангажманом у реализацији, јесу: Министарство за информатичко друштво, Македонска академија наука и уметности – МАНУ, Национални конзерваторски центар – Скопје, НУ Конзерваторски центар – Скопје, НУ заводи за заштиту споменика културе и музеји у Битољу, Охриду, Прилепу, Струмици и Штипу, НУ Музеј Македоније – Скопје, НУБ Св. Климент Охридски – Скопје, Државни архив Македоније, НУ Кинотека Македоније, ЈНУ Институт за фолклор “Марко Цепенков”, ЈНУ за македонски језик, Институт за истраживање и архивирање музике ИИАМ, Центар за дигитализацију културног наслеђа – Институт за информатику – Природно-математички факултет – Скопје, македонски национални комитети ICOMOS-а и ICOM-а.

С обзиром на брзи развитак информатичког друштва и предвиђене активности у Програму Републике Македоније, особито у развоју вишеслојне и вишесервисне мреже у држави, којој ће имати приступ централне институције –

нима; На основу Начела Лунда и Акционог плана Лунда усвојена је Повеља Парме (Charter of Parma); примењује се оперативна подршка европској мрежи Минерва. Група представника земаља чланица ЕУ, у оквиру Повеље из Парме, утврдила је више циљева: 1 – интелигентна употреба ИКТ; 2 - доступност – прилаз; 3 - квалитет; 4 - заштита интелектуалног власништва и приватност; 5 - интероперабилност и стандардизација; 6 - инвентар и вишејезичност; 7 – компаративно вредновање; 8 - сарадња на државном, европском и међународном нивоу; 9 - ширење круга учесника; 10 - заједничка изградња будућности: *претходница изградње друштва знања;*

носиоци овог Програма, међусобно ће комуницирати: Министарство културе, Министарство за информатичко друштво, Министарство за образовање и науку, Министарство за заштиту околиша и просторно планирање, Министарство за транспорт и везе, Министарство за унутрашње послове.

Кључни стратешки циљеви националне стратегије

Националном стратегијом се дефинишу кључни стратешки циљеви који се морају достићи, а то су:

- формирање нових и докомплетирање постојећих центара, одеа, одељења, реферата за израду документације и дигитализацију на националном, регионалном и локалном новоу;
- креирање дигиталних садржаја;
- обезбеђивање трајне заштите дигиталних садржаја;
- омогућавање приступа дигиталним садржајима;
- увођење и примена стандарда за дигитализацију културног наслеђа;
- формирање “фонда” за дигитализацију културног наслеђа¹⁰;
- спровођење перманентне едукације, усавршавање и специјализација кадрова за дигитализацију културног наслеђа;
- дефинирање Приоритетне листе активности у вези с дигитализацијом културног наслеђа (непокретног, покретног и духовног);
- презентација културног наслеђа.

Да би се остварили ови стратешки циљеви, потребно је обезбедити више предуслова у време доношења одлука за почетак њиховог остваривања: стварна одлучност заинтересованих установа и организација и тела за дигитализацију њихових документарних садржаја и услуга, као и постојање стручних кадрова, а с потребним компетентним знањем.

Мора се истакнути да у овом тренутку у Македонији има више установа из области културе које покушавају да буду присутне на пољу дигитализације културног наслеђа. Али, једно питање је актуелно. Наиме, у којој мери је развита у том правцу оцењен и прихваћен као значајна одредница у стратегији развоја њихове основне делатности и пружања услуга? Ако се ово опредељење усвоји од стране институција, то ће значити да су се оне определиле за развита институционалне способности и капацитета у креирању и одржавању дигиталних садржина и услуга, као и системско усмеравање стручног оспособљавања кадрова.

Установе које ће се активно укључити у реализацију ове стратегије, морају претходно размотрити ове захтеве и морају бити сигурне да им је дигитализација заиста потребна и да морају донети наведене мере да би достигле потребни ниво реализације.

Други основни предуслов је стручни кадар, односно људски ресурси, који су неопходан и, слободно се може рећи, најважнији чинилац у реализацији планираних активности. У овом тренутку, ретко која установа из области кул-

---

¹⁰ У току израде Нацрта Националне стратегије – Радна група је предвидела да се овај фонд формира и да се њиме управља од стране Управе за заштиту културног наслеђа. Радна група је сматрала да “фонд за дигитализацију” треба и мора да постоји. Предвиђено је да се фонд за дигитализацију користи искључиво за дигитализацију културног наслеђа. Овај фонд би се “хранио” из годишњег буџета Владе и средстава Министарства културе, предвиђених за финансирање годишњих програма/пројеката од посебног националног/државног интереса.

туре у Македонији може потврдити да има стручни кадар с потребним компетентним знањем које гарантира системско, дугорочно и одрживо грађење дигиталних садржаја и услуга. Да би предложена стратегија била изводљива, биће неопходно обезбедити укључивање више установа и стручних кадрова.

Инвестирање у формирање и докомплетирање организационих јединица за документацију и дигитализацију (као што су центри, одели, одељења, реферати) тражи рационалан прилаз у доношењу коначних одлука. Треба димензионирати простор, кадар и потребну ИКТ опрему, систем за дигитализацију на националном и локалном нивоу, односно опредељење до којег ће се степен развијати сопствени институционални капацитети и ресурси.

Веома је важан тренутак одлуке о томе да ли ће се институција определити да развија сопствени систем дигитализирања, компатабилан с националним, или ће користити услуге других институција (које су у датом моменту на већем ступњу развитка и у могућности да пружају такве услуге).

Стратегијом се предвиђа да се у држави, сагласно садашњем стању развоја, формирају центри за дигитализацију у склопу постојећих институција (у зависности од тога о којој врсти наслеђа је реч (непокретно, покретно и духовно)).¹¹

- Центар за дигитализацију непокретног културног наслеђа је постојећи Регионални центар за дигитализацију културног наслеђа – као одељење при Управи за заштиту културног наслеђа, који је у исто време и центар за креирање и одржавање веб портала “Културно наслеђе Македоније”;

- Центар за дигитализацију покретног/музејског и природног наслеђа је у НУ Музеј Македоније – Скопје;

- Центар за дигитализацију библиотечног културног наслеђа је у НУБ “Св. Климент Охридски” – Скопје;

- Центар за дигитализацију архивског културног наслеђа је у Државном архиву Македоније;

- Центар за аудиовизуелно културно наслеђе је у склопу Кинотеке Македоније;

- Центар за дигитализацију духовног и музичког културног наслеђа је у склопу Института за фолклор “Марко Цепенков” – Скопје;

- Центар за дигитализацију језичког културног наслеђа је у склопу Института за македонски језик “Крсте Петков Мисирков” – Скопје.

У фази реализације стратегије постоји редослед активности који се мора поштовати:

- Креирање дигиталних садржаја;¹²

---

¹¹ Ради сигурности, предвиђа се, на основу законских оквира, да у току реализације комплетиране копије дигиталних садржаја (две) буду похрањене у одређене опремљене центре за архивирање и чување.

¹² Установљене су три групе карактеристика оригинала (мисли се на документацију о објекту/предмету) које су особито значајне за квалитет у процесу дигитализације: 1 - Садржај, контекст и значај који се даје оригиналу; 2 - Подређеност и организација оригинала; 3 - Физичке карактеристике и садржај оригинала; Основна физичка својства оригинала су: – величина и облик оригинала; – врста материјала и његове физичке карактеристике које га чине прикладним за дигитализацију; – стање оригинала и степен евентуалних оштећења; – врста оригинала (текст, слика, цртеж, предмет, објекат исл.); – квалитет, величина, читљивост записа или стање детаља садржаја; – распоред и други визуелни детаљи као носиоци одређених информација; – уједначеност форме појединачних прилога једне збирке и квалитет садржаја прилога;

- Обезбеђивање дуготрајне заштите дигиталних садржаја (развитак дигиталних архива);¹³
- Омогућавање приступа дигиталним садржајима;¹⁴
- Поштовање ауторских и корисничких права;¹⁵
- Развитак, увођење и примена стандарда за дигитализацију;¹⁶
- Едукација кадрова за дигитализацију;
- Дефинирање Листе приоритета за дигитализацију културног наслеђа;
- Презентација културног наслеђа.¹⁷

Регионални центар за дигитализацију културног наслеђа¹⁸

Стратегијом је предвиђено да њен главни национални реализатор буде *Регионални центар за дигитализацију културног наслеђа* у оквиру Управе за заштиту културног наслеђа.

Овај центар, планирано је, имаће двоструку улогу. Биће национални координатор за целокупно културно наслеђе Македоније, центар за дигитализацију

-
- ¹³ Дигитални архив је један од елемената архитектуре система дигитализације. Његова основна функција је да обезбеди дуготрајну заштиту дигиталних садржаја организованих у ефикасној бази података, као и управљање њима путем софтверске подршке. Управљање дигиталним архивом обухвата, између осталог, и привремене миграције целокупног система (дигитализирани подаци, индексне датотеке и софтвер) из једне генерације ИКТ у следећу генерацију ИКТ. Дигитални архив је део центара за дигитализацију. Потребно је да постоје минимум две локације на националном нивоу и једна у иностранству где је депониран свеукупни фонд дигиталног архива, чиме се омогућаје сигурност од тоталног губљења како оригинала тако и дигиталног записа који омогућава рестаурацију изгубљеног оригинала.
- ¹⁴ Приступ дигиталном садржају одвија се на више нивоа: – ниво за масовну употребу преко употребе комуникацијске технологије интернета и web стараница (DVD, CD, USD и др.); – ниво приступа од стране професионалне и стручно-научне јавности (домаћа и међународна) према испуњавању више критеријума и по одређеној процедури; – успостављање ИНТРАНЕТ мреже, чиме се остварује могућност размене информација за разна истраживања културног наслеђа; – преко употребе разних релевантних информацијских и комуникацијских система (GIS, BIS и др.).
- ¹⁵ Предмет дигитализације могу бити изворни документи који су заштићени преко заштите ауторских права. Ако је избор за дигитализацију старијег датума, они су ван домашаја заштите ауторских права, што није случај с документима или изворником новијег датума (сагласно законским одредбама), с којима се веома обазриво ради да се не би повредила ауторска права. У Републици Македонији ауторска права су регулирана Законом о ауторском праву и сродним правима (Сл. Весник РМ – бр. 47/1996; бр. 3/1998; бр.98/2002; бр. 4/2005 и бр. 23/2005);
- ¹⁶ У овом тренутку у Македонији не постоје прихваћене норме и стандарди за дигитализацију културног наслеђа, што је једна од предвиђених активности ове стратегије. Стратегија предвиђа формирање више радних група професионалаца које би приступиле изради норми и правила за дигитализацију културног наслеђа: – критериј за избор архивске грађе; – упутство за припрему грађе на дигитализацију; – упутства за правне аспекте дигитализације; – критеријуми за планирање и управљање пројектима дигитализације; – стандардизирање поступка и техничких параметара при изради дигиталних записа у зависности од врсте грађе коју треба дигитализирати (текстуална грађа, слике и други графички садржаји, документи великих формата (карте, планови) филмска, микрофилмска и фотодокументација, црно-бели текстови, текстови у боји, и др.); – одређивање формата датотека за архивирање; – упутства за формирање дигиталних досијеа и збирки; – модели метадата за дигитална досијеа и за дигиталне збирке; – управљање дигиталним збиркама захтева систем метаподатака без којих је немогућа идентификација дигиталних досијеа и дигиталних збирки;
- ¹⁷ организирање и уређивање националног портала “Културно наслеђе Македоније” од стране Регионалног центра за дигитализацију културног наслеђа.
- ¹⁸ Регионални центар за дигитализацију културног наслеђа, који је оделење у Управи за заштиту културног наслеђа, формиран је у склопу реализације вишегодишњег пилот-пројекта “Education and Culture”, финансираног од италијанске Владе (грант) и на основу иницијативе UNESCO-јединица BRESCE из Венеције, Италија, на основу договора Владе Републике Македоније (министарство за културу) и италијанске Владе (Cooperazione Italiana) током 2007/8. године.

цију непокретног културног наслеђа Македоније и Регионални центар за дигитализацију културног наслеђа за земље Југоисточне Европе.¹⁹

На националном нивоу центар ће бити:

- национални координатор за дигитализацију културног наслеђа Македоније;²⁰
- национални центар за дигитализацију непокретног културног наслеђа;
- национални координатор за примену и имплементацију европских конвенција и препорука на пољу дигитализације културног наслеђа;
- национални центар за едукацију и усавршање кадра за документацију и дигитализацију културног наслеђа;
- национални координатор и саветник за израду годишњих планова за функционирање институционалних центара, одеда, одељења и реферата за документацију и дигитализацију културног наслеђа;
- центар за пружање консултантских услуга у вези с документацијом и дигитализацијом културног наслеђа локалној самоуправи, националним институцијама и невладиним организацијама на пољу заштите, као и професионалној и широј јавности у држави;
- носилац активности на изради и уређивању портала “Културно наслеђе Македоније”.

На регионалном нивоу центар ће бити:

- регионални координатор за управљање и унапређивање дигитализације културног наслеђа региона;
- регионални координатор за примену и имплементацију европских конвенција и препорука на пољу дигитализације културног наслеђа у земљама региона;
- регионални центар за едукацију и усавршање кадра за документацију и дигитализацију културног наслеђа региона;
- регионална платформа за размену искустава на пољу дигитализације културног наслеђа и развитка регионалне сарадње националних институција земаља у региону;
- регионални центар за развитак и унапређивање система и употребу ИКТ у домену дигитализације културног наслеђа.

Планирано је да овај центар почне своју активност на националном нивоу, и током рада и сарадње и под окриљем UNESCO-а и у сарадњи за земљама чланицама из Југоисточне Европе, да буде етаблиран као Регионални центар дигитализације културног наслеђа овог региона.²¹

---

¹⁹ А то су: Албанија, Бугарска, Босна и Херцеговина, Хрватска, Македонија, Молдавија, Црна Гора, Румунија и Србија, с подршком UNESCO-а.

²⁰ У домену израде и унапређивања софтвера за управљање дигитализацијом непокретног, покретног и духовног (нематеријалног) културног наслеђа, хардверско опремање националних и локалних институција на пољу заштите.

²¹ Дана 22. октобра 2010. у Скопљу је одржана Регионална радионица на тему: *Дигитализација културног наслеђа у земљама Југоисточне Европе*, у организацији Управе за заштиту културног наслеђа, у оквиру Министарства културе Македоније, с подршком UNESCO-BRESCE, Канцеларија у Венеција, Италија, у којој су учествовали представници: Албаније (Африм Тонузи), Босне и Херцеговине (Наташа Филиповић и Небојша Миличевић), Бугарске (Јана Топалова), Црне Горе (Немања Чавловић), Хрватске (Дуња Сеитер-Шверко), Македоније (др Лазар Шуманов, мр Зоран Павлов, Викторија Апостолова и Саша Крстевски), Румуњске (Богдан Шандрик) и Србије (др Мила Поповић Живанчевић), представници UNESCO-а – BRESCE (Matteo

Радна група је усвојила становиште да процес дигитализације културног наслеђа представља комплексан и непрекидан процес. Ова стратегија претпоставља завршено комплетирање документације²² за свако проглашено културно добро (непокретно, покретно и духовно/нематеријално) у аналогној форми, која ће бити трансферирана у дигиталној форми.

Оперативни план

За свеукупно и квалитено реализирање Националне стратегије за дигитализацију културног наслеђа Македоније, биће потребна реализација следећих активности (опис, носилац, стање):

1.0 – Дефинирање и усвајање националне стратегије за дигитализацију културног наслеђа			
	Опис	Носилац	Стање Рок
1.1	Израда Нацрта Националне стратегије	Радна група	Завршено
1.2	Преглед, коментар и сугестије на Нацрт Националне стратегије	- Министарство културе - Институције - Јавна расправа	Завршено
1.3	Дефинирање Нацрта Националне стратегије	Радна група	Завршено
1.4	Преглед и усвајање Нацрта Националне стратегије	Министарство културе	Завршено
1.5	Усвајање Нацрта Националне стратегије за дигитализацију културног наслеђа	Влада Републике Македоније	У току
2.0 – Системска и организацијска подршка			
2.1	Активирање Регионалног центра за дигитализацију културног наслеђа с постављањем координатора Центра ²³ и запошљавање потребног броја сарадника	Управа за заштиту културног наслеђа	Завршено
2.2	Израда детаљног прегледа стања институција (националних и локалних) с кадровима, простором и ИКТ опремом за дигитализацију	Управа и Регионални центар	У току
2.3	Формирање и (докомплетирање) ИНДОК центара, одеда, одељења, реферата за документацију и дигитализацију у склопу националних и локалних институција	Министарство културе и институције	У току
2.4	Дефинирање институционалне мреже за дигитализирање и архивирање дигиталних садржаја	Управа за заштиту културног наслеђа	У току

Rosati и Синиша Шешум). Након презентације стања дигитализације културног наслеђа у земаљама региона била је одржана Промоција о етаблирању Регионалног центра за дигитализацију културног наслеђа Југоисточне Европе у Скопљу, с подршком UNESCO-BRESCE, Канцеларија у Венецији, који ће бити регионални координатор и платформа за регионалну кооперацију и сарадњу земаља региона на пољу дигитализације културног наслеђа, центар за едукацију кадрова и примену међународних стандарда у домену софтвера и примену ИКТ.

²² У Републици Македонији постоји систем – Правилник Досијеа културног непокретног наслеђа (који се примењује у Националном конзерваторском центру Скопље и парцијално у неколико других институција заштите). Правилник за досије споменика културног наслеђа предвиђа да се целокупна документацијска грађа смести у пет фондова: дескриптивни фонд, фонд техничке документације, фонд фото и филмске документације, фонд аудио документације и фонд/депо материјала. Овај фонд, у ствари, представља депо за материјалне делове непокретног или покретног добра, добијене за време истраживачких радова (делови малтера, грађевинских материјала, фреско-малтера; пигменти боја, и много другог материјала). Овај систем је пројектован 1977. године од стране аутора овог текста, који је био први руководилац ИНДОК центра Републичког завода за заштиту споменика културе – Скопје (од 1. јанура 2005. – Национални конзерваторски центар).

²³ Аутор овог текста је постављен за првог координатора Регионалног центра за дигитализацију културног наслеђа, решењем директора Управе за заштиту културног наслеђа од 9. 4. 2010.

3.0 – Нормативне и техничке активности за имплементацију Националне стратегије			
3.1	Формирање експертских радних група за израду правила, стандарда и критеријума за дигитализацију културног наслеђа (непокретно, покретно и духовно/нематеријално)	Управа за заштиту културног наслеђа	У току
3.2	Израда и усвајање правила, стандарда и критеријума за дигитализацију културног наслеђа (непокретно, покретно и духовно/нематеријално): - Упутство за избор грађе; - Упутство за припрему грађе за дигитализацију; - Упутство за поступке у дигитализацији; - Препоруке за израду метадата, за заштиту и чување; - Препоруке за организовање дигиталних досијеа и дигиталних збирки; - Спецификација функционалних обележаја и модел података дигиталног архива; - Упутство за праћење и контролу дигиталних садржаја;	- Експертске радне групе - Управа за заштиту културног наслеђа	Није почето
3.3	Израда критеријума за пројекте дигитализације културног наслеђа (непокретног, покретног и духовног/нематеријалног);	- Експертске радне групе - Управа за заштиту културног наслеђа	Није почето
3.4	Израда Листе приоритета дигитализације	- Експертске радне групе - Управа за заштиту културног наслеђа	Није почето
3.5	Израда Програма за едукацију и специјализацију кадрова за дигитализацију и реализација	- Управа за заштиту културног наслеђа	Није почето
3.6	Израда и управљање порталом “Културно наслеђе Македоније”	- Управа за заштиту културног наслеђа	Није почето
3.7	Активност Регионалног центра за дигитализацију културног наслеђа Југоисточне Европе	- Регионални центар	У процесу

Уместо закључка

Национална стратегија за дигитализацију културног наслеђа је веома комплексан и мултидисциплинаран пројекат који ствара основу за један непрекинути процес унапређења заштите културног наслеђа. Његова важност је од највишег националног значаја, што је потврђено фактом да ће Национална стратегија за дигитализацију културног наслеђа бити усвојена од стране Владе Републике Македоније.

Литература и референце

Закон за заштита на културното наследство, Службен весник на Република Македонија. - Бр. 24 (2004) . -Скопје, ISSN 0354-1622

Закон за музеите, Службен весник на Република Македонија. - Бр. 66 (2004) . -Скопје, ISSN 0354-1622

Закон за библиотеките, Службен весник на Република Македонија. - Бр. 66 (2004) . -Скопје, ISSN 0354-1622

Закон за архивска граѓа, Службен весник на Република Македонија. - Бр. 36 (1990) и Бр. 36 (1995) . -Скопје, ISSN 0354-1622

Закон за меморијалните споменици и спомен обележјата, Службен весник на Република Македонија. - Бр. 66 (2004) . -Скопје, ISSN 0354-1622

Закон за филмскиот фонд на Република Македонија, Службен весник на Република Македонија. - Бр. 70 (2006) . -Скопје, ISSN 0354-1622

Закон за аудиовизуелни добра (“Сл. Весник на РМ” бр. 103/08);

Закон за авторското право и сродните права, Службен весник на Република Македонија.- Бр. 47 (1996), Бр. 3 (1998), Бр. 98 (2002), Бр. 4 (2005) и Бр. 23 (2005) (пречистен текст) . -Скопје, ISSN 0354-1622

Закон за употреба на македонскиот јазик, Службен весник на Република Македонија. - Бр. 5 (1998). -Скопје, ISSN 0354-1622

Закон за задолжителен примерок, Службен весник на Република Македонија . - Бр. 11 (1994) . – Скопје, ISSN 0354-1622

Закон за прогласување на Старата Скопска Чаршија за културно наследство од особено значење, Службен весник на Република Македонија, Бр. 130/08) . – Скопје, ISSN 0354-1622

Закон за заштита на документи од аспект одржување, користење и заштита на дигитални архивски документи;

Закон за податоците во електронски облик и електронски потпис од 03.05.2001 (измени 30. 1.2002, измени и дополнувања од 4.8.2008) и Правилник за условите кои треба да ги исполнуваат средствата за електронско потпишување и проверка на електронскиот потпис, Службен весник на Република Македонија. - Бр. 34 (2001) – Скопје, ISSN 0354-1622

Закон за заштита на лични податоци од 09.02.2005 (Измени и дополнувања од 19.08.2008), Службен весник на Република Македонија. - Бр. 7 (2005) . – Скопје, ISSN 0354-1622

Закон за слободен пристап до информации од јавен карактер (Измена и дополнување од 13. 8.2008), Службен весник на Република Македонија. - Бр. 13 (2006) . – Скопје, ISSN 0354-1622

CDNH – Центар за дигитализација на националното наследство при Институтот за информатика <http://www.cdnh.edu.mk>

Стратегија за дигитализација на специјалните збирки во Националната и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“ со цел заштита и обезбедување пристап до македонското културно наследство 2008 – 2011 / [документот го подготвјува Стана Јанкоска ... [и др.] ;при подготовката на материјалот учествуваа Аленка –Кавчик-Чолик и др.] . - Скопје: НУБ – Народна и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“ - Скопје, 2008

STRATEGIJA razvoja digitalne knjižnice Slovenije: dLib.si 2007-2010 / [dokumentot go podgotvija Melita Ambrožič ... [et al.]; pri podgotvkata na materijalot ucestvuvaa Janez Groznik. et al.]. - Ljubljana: NUK - Narodna in univerzitetna knjižnica, 2006 ([Velenje]: Eurograf). - IV, 59 str.: ilustr.; 30 cm http://www.dlib.si/documents/2007/Strategija_Dlib.pdf.

The Digital National Library of Scotland Strategic Plan 2005-2008: http://www.nls.uk/about/policy/docs/nls_digital_library_strategy.pdf

Marcum, B. Deanna: Digitizing for Access and Preservation Strategy of the Library of Congress. In: peer – Reviewed Journal on the Internet

Digitising the Collection at the National Library: The National Library of Norway, May 2006: <http://www.nb.no/english/facts/about-the-national-library/digitising-the-collection-at-the-national-library>

A Digital strategy For the National Library of the New Zealand, December 2003: <http://www.digitalstrategy.govt.nz/Resources/New-Zeland-Digital-Content-Strategy/Collections-Digitisation-Strategy>, March 2006

<http://nga.gov.au/Vision>

Nacionalni program digitalizacije arhivske, knjiznicne I muzejske gradje: http://www.kultura.hr/hr/zbirke/po_temi

Proces digitalizacije /Stanchic, Hrvoe; Vo Informacijske znanosti u procesu promjena, Zagreb 2005/. – Zagreb: Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti, 2005. - ISBN 953-175-221-4

Digital capture and image creation – standards equipment: <http://www.nla.gov.au/digital/capture.html>

Neil, Beagrie: A Strategic Policy Framework for Creating and Preserving Digital Collections: A report to the Digital Archiving Working Group / Neil Beagrie and Daniel Greenstein. – London: British Library Research and Innovation Centre, 1998

Building On Our Strengths: Digital Archiving, Preservation and Access Task Force [Dokumentot go podgotvile: Wally Grotphorst, ... [et al.]; George Mason University, 2004.

The Preservation of Digitized Reproductions: <http://www.archivists.org/statements/digitize.asp>

Canadian Digital Information Strategy: Draft Consultation Verzion, October 2007: <http://www.collectionscanada.gc.ca/cdis/012033-1000-e.html>

NCD Recommendation for the National Standard for Describing Digitized Heritage in Serbia / Zoran Ognjanovic [Dokumentot go podgotvile: Zoran Ognjanovic, Tamara Butigan – Vucaj and Bojan Marinkovic; Vo: Преглед Националног центра за дигитализацију = Review of the National Center for Digitization ISSN: 1820-0109

Strategij Republika Slovenija v informacijski družbi (2003). Ljubljana, Vlada Republike Slovenije, Ministarstvo za informacijsko družbo, 2003

The Lund principles: Conclusions of experts meeting, Lund, Sweden, 4 April 2001.[S.I.], eEurope, Digitizing Content Together, 2001

Guidelines for digitization projects for collections and holdings in the public domain, particularly those held by libraries and archives, IFLA march 2002: <http://archive.ifla.org/VII/s19/pubs/digit-guide.pdf>

Metadata for digital libraries: state of the art and future directions/Richard Gartner, april 2008 http://www.jisc.ac.uk/media/documents/techwatch/tsw_0801pdf.pdf

Dublin Core Metadata Initiative: <http://dublincore.org/>

Good Practice Handbook, Version 1.2. Minerva, Minerva working group 6, Identification of good practices and competence centres, November 2003 <http://www.minervaeurope.org/publications/goodhand.htm>

Digitalizacija stare građe/ Tinka Katic. Vo:1 Vjesnik bibliotekara Hrvatske/ .- Br. 46 (2003 [i.e 2004]), 3/4; str. 33-47

6-ti seminar Arhivi, knjižnice, muzeji, [Rovinj, 20. do 22. studenoga 2002.] : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture: zbornik radova / uredila Tinka Katic; [prijevod na engleski jezik Iva Šrot] Impresum: Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003. (Zagreb: Kratis) XIII, 350 str.; 24 cm ISBN: 953-6001-18-7

Information Management: expanding the scope from recording to integrated enhancement strategies / Margarida Alcáda / e-mail: margaridalcada@gmail.com ICCROM / ARIS09 / ROMA2009

Information production, Information management and Information as a valuable resource / Vasco Martins Costa / ICCROM / ARIS09 / ROMA2009

Information and documentation -- Records management (ISO15489) <http://www.dcc.ac.uk/resource/standards-watch/iso-15489/#2>

Sofia Principles, ICOMOS, 1996 <http://www.international.icomos.org/recording.htm>

Summary

Lazar SUMANOV

NATIONAL STRATEGY FOR DIGITIZATION OF THE CULTURAL HERITAGE OF MACEDONIA*

Developed world is found deeply in so called *the informatics society* and is prepared for passing into so called *the society of knowledge*.

Republic of Macedonia, in accordance with the commitments for development of *informatics society* and undertaken obligations in that direction (international conventions, recommendations and standards), by decisions of the Government and the Parliament of the Republic of Macedonia, during 2005 year, adopted the: *National strategy and Action plan for development of informatics society*.

Ministry of Culture, Republic of Macedonia as its contribution to the realization of this commitment and on basis of monitoring the process of the cultural heritage digitization in the world, especially those in Europe, knowing all these initiatives, which were accepted by all EU countries, to which Republic of Macedonia aspired, recognized the digitization process of the cultural heritage as a very significant commitment in the achievement of total cultural politics and cultural development of the country.

Recognizing the digitization as an important segment in the process of the cultural heritage protection as well as the possibility to increase its availability on local, national, regional and international level, in full compliance with the commitments included in already adopted *National strategy and the Action plan for the development of informatics society*, Ministry of Culture, Republic of Macedonia, as its contribution to the realization of this strategically commitment in domain of culture, during June 2009 formed the Working group, in broad and narrow composition, having the assignment to prepare and follow up the realization of the *National strategy and Program for digitization of the cultural heritage of the Republic of Macedonia*, in order to provide the standardized and compatible process for digitization of cultural heritage of the country.

---

* *National strategy for digitizing the cultural heritage of Republic of Macedonia* is the title of the paper that will in short - essence forms explain the project and its initial realization phase. This project is team's work of the Working group, formed by the Ministry of Culture, Republic of Macedonia.